

Mr sc. dr Zoran Čeperković

Interno odeljenje Vrnjačka Banja

Lekarska slava Sveti Vračevi (14./1. novembar)

Ključne reči

ekarska slava
Sveti Kozma i Damjan
lekari

Sažetak

Pored slavljenja domaće i crkvene slave i preslave, u predanju je srpskog naroda da pojedina zanatlijska udruženja, preduzeća, društva lekara i razna druga udruženja mogu imati i slaviti svoju slavu. Lekari, kao pripadnici jedne profesije, više su decenija slavili Svete vrače Kozmu i Damjana (14./1. novembar) kao dan svoje slave da bi tu tradiciju nastavili početkom devedesetih godina prošlog veka. Sveti Kozma i Damjan, braća po telu i duhu, behu rodnom iz Azije. Posle smrti oca, njihova majka Teodotija posveti sve vreme i trud da sinove svoje divno vaspita i uputi na svaku vrlinu. Kad Kozma i Damjan dostigoše zreo uzrast i stasaše, kao dva svetilnika sijaše dobrim delima. Behu naučeni lekarskoj veštini i besplatno pomagali bolesnima i narod ih nazva bezmezdnom (besplatnim) lekarima, tj. lekarima besrebrenicima. Po smrti njihovoj u mestu Feremanu behu zajedno sahranjeni. Mošti im bivaju prenete iz Feremana u Amid pri prvim naježdama Turaka, gde i danas počivaju. Narod je nastavio da ih priziva u bolesti i nevolji do danas. U srednjovekovnoj srpskoj medicini primenjivan je u narodu metod rada poznat kao *duhovni metod tzv. tihovanje*, što se reflektovalo kroz kult iscelitelja svetih Kozme i Damjana.

Pre primanja hrišćanstva Srbi su bili mnogobožački narod. Mudri i praktični sin velikog župana Stefana Nemanje, sveti Sava, mnogobožačke kumire i idole zamenio je velikim svetiteljima crkve Hristove, koji postadoše zaštitnici i pomoćnici srpskih domova, crkava, porodica i plemena, sela i gradova. Tako je nastala Krsna slava.^{1,2}

Sveti Sava je u praksu uveo obred Krsne slave na liturgijskoj osnovi. Od svetog Save se taj obred, kao i običaji koji ga prate postupno formirao, dok se nije razvio do današnje forme tog obreda, koji je konačno uobličio u pretprošlom veku (1862) mitropolit Srbije Mihailo³. Slava je slavljena u vreme i nevre, u ratu i izgnanstvu, u tamnici i bolnici, u radosti i žalosti.

Pored domaće i crkvene slave i preslave, u predanju srpskog naroda je da pojedina zanatlijska udruženja, esnafi, preduzeća, društva lekara i razna druga udruženja mogu imati i slaviti svoju slavu. Posle 50 godina, Srpsko lekarsko društvo obnovilo je svoju slavu - Đurđevdan, šestog maja 2002. godine, na stotridesetu godišnjicu od donošenja odluke da se formira Srpsko lekarsko društvo.⁴

Lekari, kao pripadnici jedne profesije, više decenija su slavili Svete Vrače Kozmu i Damjana kao dan svoje slave. Nastavljajući tu tradiciju, 1991. godine lekarska slava je ponovo obeležena u Domu zdravlja „Dr Simo Milošević” u Beogradu,

kada je Njegova svetost patrijarh srpski gospodin Pavle osveštao prostorije ove zdravstvene ustanove i presekao slavski kolač. Od 1994. godine slava je svečano obeležavana u Hramu Svetog Đorđa na Banovom brdu. U bolničkoj kapeli Svetih Vračeva (sagrađenoj 1929), koja se nalazi u krugu Kliničkog centra u Beogradu, 14. novembra 2001. godine, na dan praznika Svetih Kozme i Damjana, patrijarh srpski gospodin Pavle služio je Svetu arhijerejsku liturgiju. Dan Svetog Kozme i Damjana je postao veliki praznik lekarske porodice.⁵

Sveti Kozma i Damjan, braća po telu i duhu, behu rodnom iz Azije. Posle smrti oca im, njihova majka Teodotija posveti sve vreme i trud da sinove svoje divno vaspita, uputi na svaku vrlinu, čast i poštenje. Spomen majke im svete Teodotije, takođe se praznuje istog dana (14./1. novembar).⁶ Kad Kozma i Damjan dostigoše zreo uzrast i stasaše, postadoše kao dva svetilnika na zemlji, sijajući dobrim delima.

Behu naučeni lekarskoj veštini i besplatno pomagali bolesnima i narod ih nazva bezmezdnom (besplatnim) lekarima, tj. lekarima besrebrenicima.

Žena po imenu Paladija, koja mnogo godina teško bolesna ležalaše u postelji, poslala molbu svetim Kozmi i Damjanu da posete nju, koja je već na umoru. Braća se odazvala njenoj molbi i odoše njenom domu. Zahvalna svojim lekarima što joj u domu rođenom pomogloše i isceliše, za toliko dobro ona po-

želi da im što pokloni. Žena reši da bar jednog od njih umoli da primi mali dar. Toliko su bili oprezni u svojim postupcima i ophođenju prema bolesnima i nevoljnima da se Kozma istinski ožalosti saznajući da Damjan uze tri jaja od žene Paladije i ostavi zaveštanje Kozma, da Damjana ne sahrane pokraj nje, pošto je primio od žene nagradu za ozdravljenje. U stvari, Damjan ne uze tri jaja kao nagradu, već što ga Paladija zakle Svetom Trojicom. Ipak, po smrti njihovoj, u mestu Feremanu behu zajedno sahranjeni. Mošti svetog Kozme i Damjana bivaju prenete iz Feremana (pri prvim najezdama Turaka) u Amid gde i danas počivaju.^{3,7}

Njihova isceliteljska moć simbolično je prikazivana na freskama, a najtipičnija je u manastiru Dečani iz 1335. godine.⁸ Među najvrednijim ikonama Pečke patrijaršije jeste ikona Svetog Kozme i Damjana, delo zografa Radula (1674) najpoznatijeg slikara sedme i osme decenije XVII veka.^{9,10}

Verni narod je nastavio da priziva svete vračeve u bolesti i nevolji do danas.³

U čast svetih vračeva Kozme i Damjana podizane su crkve pri manastirima. Manastir Rakovac (eparhija Sremska), u istom mestu na Fruškoj Gori sa crkvom Svetih Kozme i Damjana, osnovan je krajem 15 veka. Manastir Zlatenac (eparhija Braničevska), sa crkvom Svetih Kozme i Damjana poslednja je zadužbina despota Stefana Lazarevića i nalazi se na desnoj obali reke Morave, u okolini Svilajнца. Ostali su temelji stare crkve gde se narod o velikim hrišćanskim praznicima okuplja. Manastir Zočište (eparhija Raško-Prizrenska), sa crkvom Svetih Vračeva, nalazi se u istoimenom mestu kod Orhovca. Po narodnom verovanju, ova crkva je 300 godina starija od Dečana. Minirana je juna 1999. godine, a nakon toga i spaljena od strane albanskih terorista.⁹

Interesantno je pomenuti da se srpska srednjovekovna medicina karakteriše bogatim empirijskim iskustvom i da su prvi srpski lekari bili tzv. lekari empirici, Prvoslav (1281) i Menča Baranin (1330). Pored empirijskog iskustva, primenjivan je u narodu metod rada poznat kao *duhovni metod*, tzv. *tihovanje*, što se reflektovalo kroz kult iscelitelja svetih Kozme i Damjana, koji se danas slave kao lekarska slava.⁸

Prve srpske bolnice organizovane su upravo u manastirima - Hilandar (1199) i Studenici (1209), u kojima su smeštani bolesni, nemoćni i siromašni, a te manastirske bolnice mogu se svrstati u red najstarijih bolnica u Evropi.¹¹

Srpski istoričar Jovan Maksimović je, pokušavajući da nađe odgovor na sebi postavljeno pitanje, od kada postoji medicina, napisao da se odgovor može potražiti u davnoj prošlosti, tačnije u osvitlu ljudske civilizacije.¹²

I starogrčka medicina i egipatski *Papyrus Ebers*, medicina starih Rimljana, kao i starih Slovena, verska medicina, tj. apokrifna i kanonska, medicina u doba Renesanse, savremena medicina... sve se one susreću i sudaraju sa većitom borbom bolesti i zdravlja i svaka je od njih dala doprinos za istorijsku i medicinsku hroniku nekog vremena.

I Hipokrat i Galen i rimski lekari *archiatri* i Sveti besrebrenici i svi posle njih su se, kroz hroniku svog vremena susretali sa tom stalnom borbom, verujući u svoje ciljeve i verujući u pobjedu zdravlja, smatrajući da je zdravlje čoveka najveće blagostanje, ulažući svoju energiju, trud i znanje za dostizanje takvog blagostanja.

Slika 1. Sveti Kozma i Damjan

Medical patron Saint Kozma and Damjan (14./1. november)

Key words

Patron saint
Saints Kozma and Damjan
Medical doctors

Abstract

Along with celebrating home and church patron saints, Serbian people believe that some crafts and their associations, companies, medical societies and other associations can have and celebrate their own patron saints. Medical doctors were celebrating Holy Saints Kozma and Damjan on 14/1 November as their Saints for many decades and have continued with that tradition in the early nineties of the XX century. St Kozma and Damjan, brothers in blood and in spirit were born in Asia. Following the death of their father, their mother Teodosija has devoted all her time to their upbringing and education. As Kozma and Damjan reached adulthood they were already known for their good deeds. They were taught medical skills, were known to heal ill and take nothing in return. They died in a place called Fereman and were laid to rest together. During the first Turk attacks their relics were brought from Fereman to Amid where they remained until present times. People have continued to pray to them in sickness and in trouble ever since. In medieval Serbian medicine the method known as spiritual healing was practiced and reflected through a healing cult of Saints Kozma and Damjan.

Literatura

1. Ranković L.J. *Srpske slave i verski običaji*. Glas crkve, Valjevo 1996.
2. Vlahović V. *Porodični život kod Srba*. Svetigora, Cetinje, 1997.
3. *Osvećenje vremena*. CD-rom. Tekstovi Vladike Nikolaja, Bit projekt, Beograd, 1999.
4. Hadži-Tanović V. *Đurdevdan slava Srpskog lekarskog društva*. Privatna praksa. 2002; 23:11.
5. Informativna služba Srpske pravoslavne crkve, *Saopštenja*, 13 novembar 2001.
6. Arhimandrit dr Justin Popović. *Žitija Svetih. Manastir Sv. Ćelije kod Valjeva*, Beograd, 1977.
7. Episkop Nikolaj Velimirović. *Ohridski prolog*. Srpska Patrijaršija Beograd. Valjevo, 1991.
8. Živković M, Nikolić I. *Zdravstvena zaštita u Srbiji 19. vek - kao očuvan društveni, narodni i verski običaj*. Škola zdravlja, Bor, januar , 2003. Available from: URL: <http://www.zcbor.com/devetnaestivek/html>
9. Mileusnić S. *Manastiri Srbije*. Pravoslavna reč, Novi Sad, 2002.
10. Mileusnić S. *Vodič kroz manastire u Srbiji*. Srpska književna zadruga, Beograd, 1995.
11. *Hilandarski medicinski kodeks* N 517. XX-XXII
12. Maksimović J. *Uvod u medicinu sa teorijom medicine*. Novi Sad, 2001.